

STARK TAMÁS
**Érdeklük a Nyugatot
 a kommunizmus bűnei?**

**Beszámoló az Európai Bizottság által
 Brüsszelben 2008. április 8-án megrendezett
Crimes committed by totalitarian regimes
 című konferenciáról**

2007. április 17-én az Európai Unió bel- és igazságügyekkel foglalkozó tanácsa kerethatározatot adott ki a rasszizmus és az idegengyűlölet elleni küzdelemlről.

Az elfogadott szöveg többek között kimondja: „*A kerethatározat a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozás alapján elkövetett bűncselekményekre korlátozódik. Nem terjed ki más alapon, például totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekményekre. A Tanács azonban mindezeket a bűncselekményeket elítéli.*” Tudomásom szerint több volt szocialista ország, illetve a balti államok képviselői nem voltak megelegedve a kerethatározat idézett állításával, és azt szerették volna elérni, hogy az Európai Unió bel- és igazságügyekkel foglalkozó tanácsa a kommunista rendszerek által elkövetett bűnöket is kiemelten ítélje el. Az ő megbékéltetésükre, illetve a probléma elnapolása céljából került a következő hosszú mondat a kerethatározat végére:

„*A Tanács felkéri a Bizottságot, hogy a kerethatározat hatálybalépését követő két éven belül vizsgálja meg, és arról tegyen jelentést a Tanácsnak, hogy szükség van-e olyan kiegészítő eszközre, amelynek hatálya kiterjed a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuktól eltérő alapon, például társadalmi helyzet vagy politikai meggyőződés alapján meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népi-irtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezésére, tagadására vagy durva banalizálására.*”

Alapvetően ez az idézett mondat adott lehetőséget arra, hogy 2008. április 8-án az Európai Bizottság (European Commission) *Crimes committed by totalitarian regimes* címmel konferenciát, hivatalosan „hearing”-et tartson. Az Európai Bizottság alelnöke, Jacques Barrot és a Szlovén Köztársaság igazságügyi államtitkára, Robert Marolt által is köszöntött egész napos tanácskozáson elsősorban a kommunista rendszerek által végrehajtott népi-irtásokról volt szó. Annak ellenére, hogy két német, valamint egy magyar és egy orosz

előadó is szerepelt, a konferencia jellegét a balti országokból és Szlovéniából érkező küldöttek határozták meg. Ők tartották az előadások zömét, ők szólaltak fel a legtöbbet és ők képviseltették magukat a legfajsúlyosabb küldöttekkel. Jelen volt és gyakran felszólt Vytautas Landsbergis, Litvánia volt elnöke.

A konferencia legnagyobb hatású előadója a délelőtti ülést megnyitó Sandra Kalniete asszony, Litvánia volt külügyminisztere volt. Elmondta, hogy a nyugati emberek leegyszerűsített formákban, klisékben gondolkodnak a második világháború és az azóta eltelt időszak történetéről. E leegyszerűsített gondolatmenet szerint a jók győztek, a rosszak vesztek és megérdemelték a sorsukat. E fekete-fehér koncepcióba azonban Kelet-Közép-Európa nem fér bele, és ezt a tényt a nyugati gondolkodók, történészek nem akarják megérteni. Sok nyugati társadalomtudós nem veszi tudomásul, hogy Kelet-Közép-Európa a náci megszállás alól szovjet megszállás alá került, és a megszállás jellege nem sokban különbözött. Sajnálattal állapította meg, hogy az Európai Unió mindezekig nem ítélte el nyíltan a kommunista rendszerek által elkövetett bűnöket. Annak érdekében, hogy a nyugati emberek megismerjék a Kelet-Közép-Európában elkövetett népi-irtásokat, szükség lenne egy múzeum létrehozására Brüsszelben. Továbbá emlékművet kellene emelni a totális rendszerek áldozatainak emlékére. Az észti, a litván és a szlovén előadók hasonló gondolatokat vetettek fel. Emanuelis Zingeris, a litván parlament tagja hiányolta a kommunista bűnöket leleplező nagyhatású filmeket, irodalmi alkotásokat. Arról is beszélt, hogy a hazájával, Litvániával szomszédos Belorusszia még nem számolt le a kommunista múlttal. Míg ők a kommunista időkből származó emlékműveket eltávolították, addig a közelmúltban Belorussziában, a határtól néhány kilométerre Dzserzinszkij-szobrot állítottak fel. A balti államok képviselői többször hangsúlyozták, hogy van morális alapjuk a totális diktatúrák elítélésére, mert mind a náci, mind a kommunista-szovjet megszállást el kellett szenvedniük. Egyik hozzászólásában Vytautas Landsbergis a nyugaton tapasztalható kettős mércéről beszélt. Véleménye szerint a Gulágon ugyanúgy szervezett népi-irtás folyt, mint a náci megsemmisítő táborokban. Az egyikben gázzal öltek, a másikon tudatos éheztetéssel. Ő is, más is utalt arra, hogy a kommunizmus áldozata, a holocaust áldozata mellett ma másodrendű áldozatoknak számítanak. A múzeumalapítás és az emlékműépítés mellett a konferencián felvetődött a totális diktatúrák emléknapijának bevezetése is. Időpontnak a Molotov–Ribbentrop paktum megkötésének napját, augusztus 23-át javasolták a felszólalók.

Andreja Valic szlovén történész arról beszélt, hogy hazája megtapasztalta az összes totális diktatúra, a fasiszta, a náci és a kommunista rezsim elnyomását. Ő és más küldött is kiállt amellett, hogy a Tito-rendszert is el kell ítélni. Toomas Hiio (Estonian Commission for the Investigation of Crimes against Humanity) szerint a második világháború történetét újból meg kellene írni. Eddig alapvetően a mindenki által hozzáférhető német források alapján készültek a történelmi művek, de az új összefoglalónál már a szovjet forrásokat is figyelembe kellene venni. A Vörös Hadseregről és a Szovjetunió háborús törekvéseiről alig tudunk valamit. Sajnálkozva állapította meg, hogy az orosz tankönyvekben a balti államok bekebelezése még mindig „békés csatlakozás-ként” kerül bemutatásra.

Mikhail Narinsky orosz történész szerint viszont hazájában már teljesen feltárták a sztálinizmus bűneit. Részletesen előadta, hogy milyen dokumentumkötetek jelentek meg a közelmúltban a második világháború alatti és utáni szovjet politikával, valamint a Gulag-rendszerrel kapcsolatban. Hangsúlyozta, hogy az orosz népnek érdeke a múlt feltárása, mivel ők szenvedtek a legtöbbet a kommunizmustól.

Uitz Renáta magyar előadó a rendszerváltás utáni felelősségre vonás elméleti, jogi és gyakorlati nehézségeiről beszélt. Marianne Birthler előadásában a Stasi-archívum jelentőségét emelte ki.

Figyelemreméltó volt Jonathan Full (European Commission, Director General for Justice, Freedom and Security) hosszúra nyúlt „konklúziója”. Óvatos beszédében kiemelte a kommunizmus bűneiről való tanácskozás fontosságát. Elmondta, hogy van anyagi lehetőség különböző történelmi kutatások finanszírozására és újabb tanácskozások megtartására. Ugyanakkor közvetve utalt a vizsgált kérdéskörrel összefü-

gésben tapasztalható érzékenységre is. Mint hangsúlyozta, nem szeretné, ha a téma kapcsán Európán belül új választóvonalak keletkeznének, és nem szeretné kockáztatni az Unió keleti határainál fekvő országokkal, elsősorban az Oroszországgal kialakult baráti kapcsolatokat sem.

A konferencia végén a résztvevőknek lehetőségük volt arra, hogy aláírásukkal megerősítsék a *Recommendations of the 1st European hearing on Crimes Committed by totalitarian regimes* című közleményt, melyet – tudomásom szerint – Sandra Kalniete asszony, Litvánia volt külügyminisztere terjesztett elő. A dokumentum hét pontban foglalta össze javaslatait. Ezek között szerepel a totális rendszerekkel kapcsolatos tudományos feltárásmunka előmozdítása, a totális rendszerek bűneit bemutató múzeum létrehozása, valamint augusztus 23. emléknappá nyilvánítása. Tudomásom szerint a dokumentumot mintegy negyvenen írtuk alá. A konferencián három magyar EP képviselő vett részt, de nem egyszerre. Délelőtt Gál Kinga, koradélután Schöpflin György, késő délután Tökés László volt jelen.

Úgy tudom, hogy a magyar sajtó sajnos semmit sem írt a rendezvényről. Pedig nekünk, magyaroknak nagyon fontos lenne, hogy nyíltan támogassuk a balti államok törekvéseit. De a deklarált támogatás még nem elég, aktívan részt is kell vennünk a kommunizmus bűneit feltárási és a nyugatnak bemutató kezdeményezésekben. 2002-ben a Terror Háza Múzeum létrehozatalával Magyarország alighanem az első kelet-közép-európai ország volt, amely látványosan kezdte meg a totális rendszerek bűneinek feltárását. 2002 óta azonban a múlt feltáráshoz szükséges anyagi források szinte teljesen elapadtak, és ha ez a többéves tendencia folytatódik, akkor a jelenkor történetének a kutatásában is a perifériára szorulunk.

